

Kaznena politika Rusije

Drakšić, Vanesa

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:259964>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-06**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije; smjer: Nacionalna sigurnost

Vanesa Drakšić

KAZNENA POLITIKA RUSIJE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije; smjer: Nacionalna sigurnost

KAZNENA POLITIKA RUSIJE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Krešimir Petković

Studentica: Vanesa Drakšić

Zagreb

Rujan, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1 Metodologija	1
1.2 Sadržaj i struktura rada	1
2. SUVERENA MOĆ	3
3. RUSIJA – POLITIČKI SUSTAV, NARAV REŽIMA I KAZNENA POLITIKA	4
3.1. Politički sustav.....	4
3.2. Ideološka vizija	6
3.3. Kaznena politika	9
4. OBITELJSKO NASILJE	11
4.1. Dekriminalizacija obiteljskog nasilja	11
4.2. „Kulturni rat“	11
4.3. Povratak s bojišta u Ukrajini i obiteljsko nasilje	13
5. SMRTNA KAZNA	14
5.1. Položaj smrtne kazne 1990-ih.....	14
5.2. Stavovi o smrtnoj kazni – predsjednik, parlament i javno mnijenje	15
5.3. Izvanustavna ubojstva.....	16
6. ELIMINACIJA I PROGON NEISTOMIŠLJENIKA.....	16
6.1. Uhićenja, ubojstva i progon novinara	16
6.2. Prilagodba zakona.....	17
6.3. Aleksej Navaljni	18
7. ZATVORI	19
8. REGRUTACIJA ZATVORENIKA.....	23
9. ANALIZA.....	24
10. ZAKLJUČAK	26

1. UVOD

Ovaj rad istražuje ekstremne mjere autoritarne države kako bi se eliminirali rizici i prijetnje političkoj stabilnosti, odnosno kako autoritarni sustav Rusije kroz kaznenu politiku manifestira svoju moć – povezuju se koncepcije odnosa moći s kaznom politikom. Rad se najprije bavi konceptom suverene moći Michela Foucaulta, institucionalnim elementima koji Rusiju čine autoritarnim sustavom vlasti i ideološkom vizijom režima. Pritom se analiziraju odabrani elementi kaznene politike: prvo se osvrće na pitanje dekriminalizacije obiteljskog nasilja, zatim se osvrće na raspravu o položaju smrtne kazne, eliminaciji i progonu neistomišljenika, nehumanom sustavu kažnjavanja u zatvorima i na kraju regrutacijom kriminalaca na bojište u Ukrajinu.

1.1 Metodologija

Rad se temelji na istraživanjima iz područja kaznene politike, ljudskih prava i politologije. Kvantitativnom metodom i analizom politoloških radova obrađuje se politički sustav Rusije koji se nastoji povezati s konceptom suverene moći Michela Foucaulta kroz razmatranje medijskih članaka, tekstova i statističkih podataka objavljenih od strane organizacija koje se bave ljudskim pravima, znanstvenih članaka, znanstvenih radova i izvornih tekstova.

Analizi kaznene politike Rusije pristupa se kroz obradu odabranih elemenata kaznene politike u kojima se može uočiti djelovanje autoritarne vlasti. Kod obiteljskog nasilja, analiza se bavi promjenom zakona koji je doveo do dekriminalizacije obiteljskog nasilja u Rusiji, slučajevima nasilja i društvenim pritiscima koji su doveli do reforme te raspravu u kontekstu promjene tog zakona. Kod smrtne kazne obrađuje se povijesni prikaz rasprave o njenom položaju u Rusiji kroz 1990-e, utjecaju međunarodnih organizacija kao i unutarnje dinamike državnih institucija i društva. Pri analizi eliminacije i progona neistomišljenika promatraju se statistike uhićenih i ubijenih novinara, promjenama zakona koji su tome pridonijeli i samim slučajevima koji ih obznanjaju. Zatvori se razmatraju kroz unutarnju dinamiku koja je dovela do brutalnih mjera kažnjavanja, a regrutacija zatvorenika kroz zakonske promjene i politiku ratne autoritarne vlasti u ovom području.

1.2 Sadržaj i struktura rada

Istraživanje je u ovom radu podijeljeno na dva osnovna segmenta. Prvo se analizira koncept suverene moći, politički sustav Rusije i ideološka vizija. Koncept suverene moći koristi se za povezivanje složene koncepcije odnosa moći s kaznom politikom. Politički sustav Rusije analizira se kroz institucionalna rješenja koja ga čine autoritarnim i koja proizvode

koncentraciju moći – kao što je položaj i politička moć predsjednika – odnosno obrađuju se nedemokratska obilježja koja čine Rusiju autoritarnom državom. Ideološka vizija predstavljena je ponajprije kroz borbu s postsovjetskom ostavštinom, zatim potrebom za stvaranjem nacionalnog identiteta i čvrste pozicije na međunarodnoj sceni te strogim opiranjem vrijednostima koje su povezane sa Zapadom.

Drugi dio analizira odabrane komponente kaznene politike kojom se nastoji objasniti odnos moći i kaznene politike. Obiteljsko nasilje analizirano je kroz zakonske promjene iz 2017. koje su dovele do njegove dekriminalizacije kada se premlaćivanje u obitelji tretiralo prekršajnim, a ne kaznenim progonom. To je izazvalo sukob između feminističkih aktivista i aktivista za ljudska prava s ultra-konzervativnom elitom, odnosno „kulturni rat“. Smrtnoj kazni se pristupa kroz dinamiku njezinog položaja u 1990-ima i kako izgleda danas. U tom kontekstu, očitavaju se stavovi parlamenta, predsjednika, javnog mnijenja i Ustavnog suda. Eliminacija i progon neistomišljenika osvrće se na statistiku uhapšenih i ubijenih novinara, zakon koji ograničava slobodu izražavanja u izvještavanju te se osvrće na slučaj smrti Alekseja Navaljnog. Analiza zatvora prvo se bavi unutarnjom dinamikom zatvorske subkulture i zatvorske uprave koja izaziva diskriminaciju i nasilje, a zatim na intervju s bivšim zatvorenicima koji su svjedočili sistemskom zlostavljanju u zatvorskim ustanovama. Regrutaciji zatvorenika pristupa se kroz analizu zakonske promjene koja je omogućila regrutaciju zločinaca na bojište u Ukrajinu, zatim i problemima koji su nastali u društvu prilikom povratka vojnika koji su psihički devastirani iskustvom na bojištu. U analizi na kraju rada povlače se paralele moći i nasilja koje prikazuju kako su povezani politički kontekst i kaznena politika odnosno kako se putem kaznene politike manifestira moć autoritarnog režima u Rusiji. U zaključku se sažimaju glavni nalazi rada.

2. SUVERENA MOĆ

Potrebno je povezati složenu koncepciju odnosa moći s kaznenom politikom, jer se „kaznena politika i nasilje ne mogu shvatiti bez referiranja na određeni oblik moći“ (Petković, 2013: 56). Za taj su proces upotrebljive ideje o moći Michela Foucaulta. Radi se o ideji da je kažnjavanje uvjetovano moći, odnosno njezin ritual – nije bitno provođenje zakona, nego održavanje kontinuiteta moći (Petković, 2017: 248). Kažnjavanje se interpretira kao politizirani rat između suverene moći i prijestupnika jer se zločin gleda kao osobni napad na suverena (Foucault, 1977: 55). Naime, Foucaultove ideje i njegova studija *Nadzor i kazna* iz 1975. pokazuju kako je kaznena politika zapravo dio funkcioniranja moći (Petković, 2013: 45).

Za analizu je, dakle, ponajprije bitna ideja suverene moći. Suverena moć predstavlja mehanizam koji je, prema Foucaultu, vezan za poredak u čijem je centru suveren koji raspolaže organiziranom silom; u tom poretku javno kažnjavanje predstavlja ceremoniju suverenosti, poput, recimo, krunidbe (Petković, 2013: 47; Foucault, 1977: 56). U režimu u kojem vlada suverena moć, zločinci su zapravo neprijatelji suverena kojima se osvećuje, a ta se osveta – za kršenje suverenih zakona tj. njegove volje na njegovom teritoriju – vrši na tijelu i isključuju se mehanizmi liberalne pravne države (Petković, 2013:47; Foucault, 1977: 55). Kazna¹ se ne poistovjećuje s ispravkom nanesene štete – u penalnoj likvidaciji zločina uvijek mora postojati dio koji pripada suverenu (Foucault, 1977: 48). Suverena se moć, također, mjeri kroz svoju organizaciju i učinak te predstavlja varijablu empirijske političke znanosti, a definirana je koncentracijom moći, kao sposobnost oslobađanja brutalne sile koja inducira pokoravanje (Petković, 2017: 249).

Knjiga *Država i zločin* (Petković, 2013) daje jasan temelj za politološki pristup kaznenoj politici, odnosno pristup koji je širi od puke analize kaznenopravnih i drugih pravila, primjenjujući teorije moći Michela Foucaulta. Naime, pravila – koja u svakom poretku reguliraju ponašanje subjekata – se odnose i tumače politički; ona nisu jamac pravne sigurnosti, a akteri koji sudjeluju u njihovom formiranju i donošenju uklopljeni su u određene političke strukture (Petković, 2013: 27). Bitno je istaknuti važnost političkih elemenata u ovoj analizi ruske kaznene politike, jer bez njih, ona bi se svela na surov prikaz centra moći koji propisuje pravila i, shodno tome, primjeni kazni. Za politološku analizu zakoni nisu iskaz volje

¹ „To je bio učinak, u obredima kažnjavanja, određenog mehanizma moći: moći koja ne samo da nije oklijevala izravno djelovati na tijela, već se uzdizala i jačala kroz svoje vidljive manifestacije; moći koja se afirmirala kao oružana sila čije funkcije održavanja reda nisu bile potpuno nepovezane s funkcijama rata; moći koja je pravila i obveze predstavljala kao osobne veze, čije bi kršenje predstavljalo prijestup i zahtijevalo osvetu; moći za koju je neposluh bio čin neprijateljstva... „ (Foucault, 1977: 57)

monarhističkog ili demokratskog unitarnog suverena, nego su usko povezani s različitim mehanizmima političke moći pomoću kojih nastaju, tumače se i primjenjuju (Petković, 2013: 27). Kompleksna međuigra državnih i društvenih institucija prostor je u kojem nastaje kaznena politika; radi se o politici zločina u državi i društvu koja uključuje velik broj institucija ili ih zaobilazi (Petković, 2013: 29-31). Nasilni kriminal u političkoj znanosti podrazumijeva da je „svako narušavanje integriteta 'života i tijela' drugih subjekata fizičkim napadom udar na kostur državnog poretka“ (Petković, 2013: 28) no to ne znači da suverena moć ostvaruje savršen monopol prinude nego njezino funkcioniranje ide pod ruku sa značajnom količinom političkog i društvenog nasilja.

3. RUSIJA – POLITIČKI SUSTAV, NARAV REŽIMA I KAZNENA POLITIKA

3.1. *Politički sustav*

Autoritarnost u predsjedničkom sustavu poput Rusije, pogotovo u kontekstu ratovanja (kao što je slučaj u Ukrajini) stvara koncentraciju moći. Rusija se, s obzirom na ustavna obilježja i političku praksu, ubraja u polupredsjednički sustav predsjedničko-parlamentarnog podtipa što znači da je predsjednik dominantna politička institucija (Boban i Cipek, 2017: 121). Ruski sustav vlasti i njegova obilježja formirani su u procesima postsovjetskog razdoblja te sadrže nasljeđa carskog i sovjetskog političkog sustava. Politička kultura, gospodarska kriza nakon tranzicije i kaotičnost odnosa između institucija središnje vlasti neki su od brojnih faktora neuspjeha demokratizacije, a kao simptomi javljaju se slabljenje organa i službe države – birokracije, pravosuđa ili snaga sigurnosti – koji nisu obavljali svoje zadaće propisane ustavom i zakonima (Boban i Cipek, 2017: 115). Uspostava konsolidirane većinske vlasti utjecala je na razrjeđivanje demokracije u Rusiji; njome je predsjednik države dobio još više političke moći – institucija predsjednika zapravo je obilježila suvremenu rusku politiku jer predsjednik, osim što izravnim izborima dobiva legitimnost, ima i znatne ustavne ovlasti te dominantnu poziciju u odnosu na vladu, parlament i vlasti subjekata Federacije² (Boban i Cipek, 2017: 115-116).

Autoritarni režim u Rusiji Putinova je odluka, on je „stabilizirao ruski politički sustav pod cijenu smanjenja demokracije“ koristeći se ustavnim i paraustavnim alatima. Razlozi te odluke mogu proizlaziti iz njegove autoritarne strukture ličnosti koja se socijalizirala u komunističkoj autokraciji u ulozi *silovika*, ili možda iz njegova stava da je to jedina opcija za način vladanja u Rusiji (Boban i Cipek, 2017: 118). Prioritetom nije smatrao demokratski razvoj, nego

² Takvu poziciju predsjednika omogućuje i instrument svakodnevnog vladanja i njegovih izvršnih ovlasti, a to su dekreti – podzakonski opći akti koji moraju biti u skladu sa Ustavom i zakonima; bez njih, predsjednik bi se trebao osloniti na vladu i time imati slabiji položaj u odnosu na nju (Boban i Cipek, 2024).

političke ciljeve; to su vanjska sigurnost zemlje i moć na međunarodnoj sceni, snaga izvršne vlasti u odnosu na ostala tijela vlasti i jača snaga režima u odnosu na snagu države (Boban i Cipek, 2017: 118). Personifikacija države u osobi vladara Rusiju prati i prije Putinovog predsjedništva, a osobna moć čelnika države da prelazi granice formalne moći određena je ustavom i zakonodavstvom što rezultira zadiranjem režima u državu, što je i legalizirano Ustavom iz 1993.³ (Boban i Cipek, 2017: 118-119). Granica između režima i države dodatno je oslabljena za vrijeme Putina zbog optužba za korupciju i osobno bogaćenje, namještanja izbora, gonjenja političkih suparnika i počinjenja zločina od strane represivnog aparata (Boban i Cipek, 2017:119). Maksimiziranje koristi Putin je (prije njega i Jeljcin) ostvario tako da je nastojao sam oblikovati političke institucije ustavnim i zakonskim pravilima onako kako je njemu odgovaralo, i uz to prisilio ostale aktere u vlasti da postupaju prema njima, iako je političkim elitama morala biti dodijeljena određena autonomija u zamjenu za lojalnost (Boban i Cipek, 2017: 120-121). Nedemokratska obilježja očituju se i kroz stvarne mogućnosti kontroliranja elita od strane predsjednika države te da ustavnim i paraustavnim metodama onemogućiti suparnicima da dođu na vlast (Boban i Cipek, 2017: 121).

Demokracija u svijetu analiziraju organizacije koje, koristeći različite metodologije, pružaju raznolike perspektive za stanje demokracije u svijetu. Tako je Rusija od strane *Freedom House*-a ocijenjena kao neslobodna država s niskih 13/100 u 2024. godini, odnosno 16/100 u 2023. godini (Freedomhouse.com, 2024). *Varieties of Democracy* u *Democracy Report 2024*. Rusiju opisuje kao prominentan primjer postsovjetske konsolidacije autokracije te je definira kao izbornu autokraciju (*electoral autocracy*) koja postaje sve represivnijom (V-dem.net, 2024.). Ugrožena je i sloboda izražavanja te u tom kontekstu *Freedom House* ističe kako je Rusija država u kojoj slabi akademsko i kulturalno izražavanje, što znači da propadaju „forumi za iskreno izražavanje prema vlastima“ (V-dem.net, 2024). Tvrdi da je „politička represija toliko oštra da praktički nijedan kutak društva ne ostavlja netaknutim“. Smatra da je Putinovu kontrolu nad ruskom politikom obilježila smrt oporbenog vođe Alekseja Navaljnog prije samih izbora (V-dem.net, 2024.). *BTI Transformation Index* ocjenjuje ju kao tvrdi autokraciju (*hard autocracy*) s neuspješnim indeksom upravljanja (*governance index*) koja je nakon agresije na Ukrajinu 2022. dodatno konsolidirala Putinov osobni režim (Bti-project.org,

³ Prema Ustavu iz 1993. predsjednik Ruske Federacije dobiva dodatne ovlasti u usporedbi s ustavnim odredbama iz 1991. Na primjer, u kontekstu zakonodavnih ovlasti one su formirane u obliku zakonodavnog veta i zakonodavne inicijative (dekreti) – prema novome Ustavu znatno je teže prevladati predsjednikov veto kada parlament mora prikupiti dvotrećinsku većinu u svakom domu kako bi veto bio prevladan, a mogućnost donošenja dekreta – ako ne postoji zakon koji već regulira isto pravno područje – stavlja predsjednika u poziciju zakonodavne vlasti (Boban i Cipek, 2024)

2024). To znači da je agresijom na Ukrajinu i izbacivanjem iz Vijeća Europe i Europske konvencije o ljudskim pravima Rusija dobila dodatan prostor za djelovanje suverene moći u prethodno objašnjenom smislu.

3.2. Ideološka vizija

Da bi ideološka vizija u Rusiji bila shvaćena, potrebno je razumjeti blisku prošlost. O tome govori Shaoun Walker koji smatra da su „idejna i smisljena praznina“ koja je nastala nakon raspada Sovjetskog Saveza nedovoljno vrednovana u razumijevanju Rusije i postsovjetskog svijeta (Walker, 2018: 19). Raspad Sovjetskog Saveza Rusima je ostavio, uz nered privatizacije, osjećaj da su izgubili svoj identitet. Poznat teren i svakodnevnica nestali su zajedno s poretkom, a u novoj se stvarnosti bilo teško snaći (Walker, 2018: 20). Raspad je utjecao i na ruski ugled u međunarodnoj zajednici te je stvorio potrebu da se taj ugled obnovi te da se opravda osjećaj ponosa. Dakle, gubljenje statusa ključnog aktera na međunarodnoj sceni kakvog je imao Sovjetski Savez uvelike je utjecao na stvaranje krize identiteta i nelagode, a Boris Jeljcin u svom mandatu nije pridonio rješavanju tih problema, niti je uspio stvoriti ideju moderne Rusije (Walker, 2018: 25). U početku mandata, Putinova je misija bila popunjavanje te praznine u ruskom identitetu, izgraditi novu nacionalnu svijest i obnoviti nacionalni ponos (Walker, 2018: 15-21, 30). Nelagoda koju je stvarala odsutnost čvrstog identiteta i osjećaja ponosa stvorila je povoljne okolnosti za manipulaciju koju je Putin koristio za interpretaciju povijesti, degradiranje drugačijeg mišljenja i formiranje sustava koji je pogodio njegovom najužem krugu ljudi (Walker, 2018: 20-22). Konsolidacija slabe i traumatizirane Rusije Putinu je uspjela, kao i osigurano mjesto bitnog igrača na međunarodnoj sceni (Walker, 2018: 21).

Izazove koji su se pred njime nalazili Putin je istaknuo u tekstu⁴ objavljenom 2000. godine, u kojem se reflektira na ekonomske i socijalne probleme koji se nalaze pred Rusijom: „Kako vidimo mjesto naše domovine u 21. stoljeću?“ (Putin, 2000). U tom pismu Putin opisuje "Rusku ideju" i "snažnu državu". Kada govori o "Ruskoj ideji", navodi kako smatra da termin "državna ideologija" nije primjerena jer asocira na recentnu prošlost u kojoj je državna ideologija vršila represiju i progone neistomišljenika: "Gdje god postoji državna ideologija kao nešto što je službeno blagoslovljeno i podržano od strane države, strogo govoreći, praktički ne ostaje mjesta za intelektualnu i duhovnu slobodu, ideološki pluralizam, slobodu tiska. I stoga, za političku slobodu." (Putin, 2000).

⁴ Cijeli tekst nalazi se na linku: https://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html

Dakle, Putin se u tom tekstu protivi bilo kakvom obliku kao i obnavljanju državne, službene ideologije u Rusiji: "Ljudi žele stabilnost, povjerenje, mogućnost planiranja svoje budućnosti i budućnosti svoje djece ne na mjesec dana, već na godine i desetljeća. Žele raditi u uvjetima mira, sigurnosti i snažnog pravnog poretka." (Putin, 2000). Govori i o zabrinutosti ruskih državljana zbog "očitog slabljenja državne moći" te kako društvo teži tome da se vrati usmjeravajuća i regulatorna uloga države "u mjeri u kojoj je to potrebno, na temelju tradicije i sadašnjeg stanja u zemlji" (Putin, 2000). Istakavši kako se ne poziva na totalitarni sustav i kako su sve diktature i autoritarni sustavi vlasti prolazni, dodaje da se Rusija (te rane 2000. godine) nalazi u fazi kada se ni jedna uspješna politika ne može provoditi zbog slabosti države i njezinih tijela vlasti – „Rusiji treba jaka državna vlast i mora je imati" (Putin, 2000).

Putinov neideološki pristup preoblikovao se 2011.-2012. nakon masovnih prosvjeda protiv namještenih izbora, nakon čega se režim okrenuo rigidnijem i represivnijem autoritarnom modelu vođenom konzervativnijim dijelovima vladajuće elite – tako je važan faktor nove političke linije postalo stvaranje zajedničkog ideološkog nazivnika (Khvostunova, 2023). Prema Putinu, tri su ideologije neprihvatljive za Rusiju: sovjetska ideologija, monarhizam i temeljni konzervativizam te zapadni ultraliberalizam. Nacionalna ideja koja je prihvaćena je patriotizam kao „neideološka i nestranačka“ ideja – nacionalna ideja režima je da se taj patriotizam očvrstne (Khvostunova, 2023).

Khvostunova ističe tri komponente ideoloških temelja u Rusiji: antiamerikanizam, ogorčenost i ruski mesijanizam. Antiamerikanizam upečatljiv je u autoritarnim zemljama poput Rusije tako da nije niti novi niti jedinstveni fenomen. Potaknut je političkim faktorima (npr. nesuglasice na geopolitičkoj razini), psihološkim faktorima (nezadovoljstvo demokratskim reformama) kao i ciljanom propagandom ruske vlade koja za svoje neuspjehe prebacuje krivnju na „vanjskog neprijatelja“ (Khvostunova, 2023). Ogorčenost je povezana s elitnim antiamerikanizmom, a odnosi se na psihološko stanje izazvano potisnutim osjećajima zavisti – ukratko, ruske elite vide svoje američke kolege kao ništa bolje od sebe, ali su frustrirane percepcijom da Amerikanci bolje stoje (Khvostunova, 2023). I ruski mesijanizam – gdje je središnja ideja biblijski koncept povijesnog subjekta čija je misija zaštititi svijet od zlih sila kaosa – vidi se kao alternativa američkom eksepcionalizmu, a sukob s SAD-om vidi se kao egzistencijalna borba dva mesijanska projekta (Khvostunova, 2023). U svakom slučaju, bilo kakva prijetnja ruskoj kulturi etiketira se kao dekadentan utjecaj Zapada koji je želi uništiti. Taj se argument često koristi kao opravdanje za nasilno postupanje ili djelovanje izvan određenih normi koje se temelje na zaštiti ljudskih prava.

Kod ideološke vizije, nezaobilazno je osvrnuti se na ruskog filozofa Aleksandra Dugina kojemu je dodijeljen nadimak „Putinov Rasputin“ i „novi Rasputin“. Naime, Duginovi i Putinovi stavovi o odnosima Zapada i Rusije, ruskog i ukrajinskog naroda te svjetsko-povijesnoj ulozi Rusije dostatno se preklapaju (Buzar, 2023: 207). Ideologija koju je Dugin pomogao razviti informira službene stavove ruskih vlasti; ti stavovi nisu važni zato što ih promovira sam Dugin, nego je on postao važan upravo zbog tih stavova (Buzar, 2023: 207). Dugin tvrdi kako se Rusija primiče identifikaciji s civilizacijom kopna, tj. telurokracijom, čije su vrijednosti konzervativizam, holizam, kolektivna antropologija („narod je važniji od pojedinca“), žrtva, idealistička orijentacija, asketizam, čast i lojalnost (Buzar, 2023: 210). Trenutna ideološka strujanja ocrtavaju se u tome da su Rusi, kao nositelji telurokratskih vrijednosti, u sukobu s civilizacijom mora, tj. talasokracijom, a to je uočljivo u sukobima Rusije s Britancima u carskom dobu, Hladnog rata i s demokratskim taborom u sklopu NATO-a (Buzar, 2023: 211). U ovim se idejama očituje cilj očuvanja geopolitičke sigurnosti i neovisnosti kako bi se zaštitile telurokratske vrijednosti da se ne bi zamijenile vrijednostima domaćih elita ili atlantista (Buzar, 2023: 211). Talasokratske vrijednosti zapadne civilizacije u totalnoj su suprotnosti vrijednostima telurokratske civilizacije: liberalizam nasuprot konzervativizmu, ekstremni atomizam nasuprot holizmu, bezvjernost pod krinkom otvorenosti nasuprot vjernosti, hedonizam nasuprot asketizmu, beščašće pod krinkom prilagodljivosti nasuprot časti i izdaje pod krinkom uključivosti nasuprot lojalnosti (Buzar, 2023: 213).

Putin je istaknuo kako su SAD i zapadni blok „carstvo laži“; te su laži raznolike, no one podrazumijevaju prijetnje Zapadna tradicionalnim ruskim vrijednostima (Buzar, 2023: 212-213). Putin i Dugin dijele geopolitičke i ideološke veze. Što se tiče geopolitičke misli, obojica su pod snažnim dojmom raspada Sovjetskog Saveza koje je rusko vodstvo lišilo ideološke osnove na kojoj bi se gradila *grand strategy* (Buzar, 2023: 208). Kod Putinove retorike i Duginovih ključnih pojmova primjećuju se ideološka i jezična preklapanja koja uključuju narod, multipolarnost i protuliberalne stavove te Rusija kao nositeljica jedne civilizacije i sila dobra u svijetu nasuprot iskvarenog i dekadentnog zapada (Buzar, 2023: 209).

Putinov režim u sebi sadrži elemente Foucaultove suverene moći. Nasilje koje se tolerira ima svoju svrhu u očuvanju vlasti i ideološke vizije. Pojave koje će se analizirati u ovom radu – zatvori, obiteljsko nasilje, smrtna kazna i politički motivirane likvidacije – dobivaju smisao u širem, politološkom poimanju kaznene politike i pomoću njih će se objasniti funkcioniranje suverene moći. Fokus se stavlja, dakle, na suverenu moć tj. vladajuće diskurse i prakse koji oblikuju kaznenu politiku. Obzirom da se politička moć nalazi u rukama ruskog predsjednika i

njemu lojalnih ljudi, Putinovo djelovanje predstavlja racionalnost fukoovske suverene moći koja mu omogućuje *de facto* kazneno djelovanje izvan kaznenopravnih normi.

3.3. Kaznena politika

Kaznena politika podrazumijeva niz diskursa, aktera, institucija i praksi koje se odnose na oblikovanje i implementaciju kažnjavanja, a povezani su s političkom moći. Ona nastaje u složenoj međuigri državnih i društvenih institucija – podrazumijeva obuhvatnu i složenu politiku države i društva prema zločinu koja prožima velik broj institucija ili ih zaobilazi (Petković, 2013: 29-31). Ono što je od primarnog interesa za ovaj rad je prikazati kaznenu politiku Rusije prema obiteljskom nasilju, smrtnoj kazni, progonu neistomišljenika, zatvorima i regrutaciji zatvorenika na bojište te objasniti političko funkcioniranje kaznenog sustava.

Totalitarna prošlost Rusije ostavila je trag na kaznenu politiku; u tom razdoblju interes Sovjetskog Saveza temeljio se na širokoj upotrebi zatvorske kazne što ga je dovelo na sam svjetski vrh po broju zatvorenika (Salmanovna Dikaeva, 2020: 24). Iako se u postsovjetskoj Rusiji nastojalo liberalizirati kaznenu politiku i prilagoditi međunarodnim normama kod izvršavanja kaznenih sankcija, stvarnost je drugačija (Salmanovna Dikaeva, 2020: 24).

Neposredno nakon perestrojke, brojni ekonomski i politički čimbenici pridonijeli su drastičnom porastu stope kriminala. Loše organiziran i nagao prijelaz na tržišnu ekonomiju rezultirao je siromaštvom i ozbiljnim posljedicama na društvo, a porast stope kriminala s kojim se sustav kaznenog pravosuđa morao nositi uzrokovan je upravo tim ekonomskim pritiscima, padom životnog standarda i kolapsom sovjetske ideologije (Semukhina, 2016: 1; Salmanovna Dikaeva, 2020: 41). Uz to, značajna kašnjenja u isplatama plaća državnim službenicima, što uključuje i policiju, dovela su do smanjene kvalitete istraga (Semukhina, 2016: 1). Te su promjene u okruženju nakon raspada Sovjetskog Saveza također utjecale i na sposobnost organizacije kaznenog pravosuđa da se učinkovito istraže i procesuiraju kazneni slučajevi (Salmanovna Dikaeva, 2020: 41).

Svi su zločini u Rusiji definirani su Kaznenim zakonom (*Ugolovnyi kodeks*) iz 1996. u kojem je navedeno preko 250 kaznenih djela i kazne – od onih novčanih do doživotnog zatvora (Semukhina, 2016: 1). Službeni podaci o prijavljenim zločinima u Rusiji kritizirani su zbog nepouzdanosti – nije nepoznanica da ruska policija manipulira podacima o kriminalu kako bi se u službenim izvješćima doimala stabilnom, iako pati od kroničnog manjka povjerenja javnosti zbog raširene korupcije i zloupotrebe moći (Semukhina, 2016: 3).

Sustav kaznenih institucija dijeli se na dvije vrste ustanova za izdržavanje zatvorske kazne. Prva vrsta su kolonije s različitim stupnjevima strogosti, kojih u Rusiji ima 693, a druga vrsta su zatvori kojih ima 8 (Salmanovna Dikaeva, 2020: 25). Izdvojene su posebne kolonije za maloljetnike koje nisu puno drugačije od običnih kolonija za odrasle, kao i medicinske kolonije za zatvorenike s problemima alkoholizma, ovisnosti o drogama i metalnim bolestima (Salmanovna Dikaeva, 2020: 25).

Kaznena politika suvremene Rusije krenula je u smjeru pooštavanja kazni za određene vrste zločina, na primjer: 2004. napravljene su izmjene Kaznenog zakona koje daju novi status doživotnoj kazni zatvora (neovisno o smrtnoj kazni), a opseg te kazne s godinama se značajno proširio s obzirom na to da se broj članaka s tom vrstom kazne povećao s 5 na 20 (Salmanovna Dikaeva, 2020: 38). Salmanovna zaključuje kako je kazneni progon u Rusiji primitivan i nefleksibilan zbog niskog broja izricanja kazni koje nisu zatvorske, što je uzrokovano nesposobnošću sustava da provodi alternativne kazne (Salmanovna Dikaeva, 2020: 41).

Solomon tvrdi kako sve reforme kaznenog pravosuđa koje su se provele u Rusiji otkrivaju da je jednostavnije unaprijediti učinkovitost nego pravednost i zaštitu prava osumnjičenih i optuženih, dok su istovremeno oživjeli alternativni oblici suđenja (Solomon, 2015: 166). Isto tako, tvrdi da Rusija nije ostvarila rješenje za dugotrajnu iskrivljenost svog neo-inkvizicijskog sustava, što se uviđa u, recimo, odsutnom ohrabivanju sudaca da slučajevima pristupaju kritički i nepristrano (Solomon, 2015: 166). Salmanovna tvrdi da su, unatoč reformama kaznene politike, glavni trendovi u modernoj Rusiji pooštavanje kazni, povećanje trajanja zatvorskih kazni i neučinkovita primjena alternativnih kazni, što rezultira anarhičnim kaznenim sustavom koji u mnogim aspektima sadrži značajke sovjetskog kaznenog sustava (Salmanovna Dikaeva, 2020: 41).

4. OBITELJSKO NASILJE

Kako se pitanje obiteljskog nasilja ocrtava u djelovanju suverene moći? Problem obiteljskog nasilja postaje dominantna tema i problem ruskog društva nakon što je 2017. djelomično dekriminalizirano, a situacija se intenzivirala nakon Ruske invazije na Ukrajinu. Srž pitanja obiteljskog nasilja nalazi se u borbi između feminističkih aktivista i aktivista za ljudska prava i pripadnika ultra-konzervativne prorúske elite koji se pozivaju na demonsku zapadnjačku propagandu koja nastoje uništiti ruske vrijednosti i tradiciju.

4.1. Dekriminalizacija obiteljskog nasilja

U ruskom Kaznenom zakonu tjelesna povreda (čl. 116) najčešće je identificirana s obiteljskim nasiljem. Prema tome, postoje tri razine napada s posljedicama tjelesnih ozljeda: teška tjelesna ozljeda (čl. 111) koja uključuje gubitak dijela tijela ili prekid trudnoće, srednja tjelesna ozljeda (čl. 112) koja dovodi do dugotrajnog poremećaja zdravlja ili gubitak radne sposobnosti i lakša tjelesna ozljeda (čl. 115) koja obuhvaća ozljede za koje je potrebno tri tjedna da se izliječe (McQuigg, 2021: 3). Teške i srednje tjelesne ozljede podliježu javnom progonu, a lakša tjelesna ozljeda samo privatnom – „nekvalificirano premlaćivanje nije kriminalizirano i predstavlja samo prekršaj“ (McQuigg, 2021: 3).

U tom se kontekstu dogodila djelomična dekriminalizacija obiteljskog nasilja. Naime, 2017. Duma je velikom većinom izglasala poništavanje reforme iz 2016. koja je kriminalizirala premlaćivanje među članovima obitelji koji žive zajedno, a povod su bili prosvjedi ultrakonzervativaca koji su smatrali da „imaju pravo“ udarati svoju djecu i supruge (Johnson, 2023: 1). Neki od argumenata su bili da bi novi zakon trebao podržavati obiteljske tradicije koje su „izgrađene na autoritetu roditeljske vlasti“ i da bi roditeljima trebalo biti dopušteno da udaraju svoju djecu, kao i da muškarci to čine svojim suprugama (Hrv.org, 2017). Nakon poništavanja reforme iz 2016. premlaćivanje u obitelji tretiralo se kao prekršaj, a ne kazneno djelo, i uključivalo je kazne kratkotrajnog zatvora do 15 dana ili novčane kazne (Time.com, 2024). Organizacije za zaštitu ljudskih prava otkrile su kako su žrtve nasilja mogle podnijeti kaznenu prijavu samo ako se radi o drugom premlaćivanju kada je počinitelj još uvijek podložan prekršajnoj kazni, a policija je druge prekršaje uglavnom tretirala kao prve. Tako su ozbiljne zatvorske kazne za obiteljsko nasilje postale rijetka pojava, a primjedbe i žalbe na obiteljsko nasilje sve češća (Johnson, 2023: 1, Time.com, 2024).

4.2. „Kulturni rat“

Ponovna kriminalizacija ovih prekršaja provedena je reformama iz 2022. Osim nizanja problematičnih situacija obiteljskog nasilja, nekoliko je događaja potreslo javnost i izazvalo

pritisak da se ta reforma ostvari. Prvi je, slučaj Margarite Grachaeve iz 2017., koju je suprug oteo, odveo u šumu i odsjekao joj šake – to sve tri dana nakon što ga je prijavila policiji za fizičko nasilje i prijetnju smrću (Bbc.om, 2024). Drugi je slučaj iz 2018. kada su tri sestre (Krestina, Angelina i Maria Khachaturyan) ubile vlastitog oca nakon serijskog zlostavljanja koje se godinama odvijalo u njihovom domu. Otac je djevojke seksualno zlostavljao, premlaćivao, ponižavao i prijetio im smrću, a njihov strah od njegovih „poznanstva i veza“ sprječavao ih je da se pouzdaju u institucije nadležne za njihovu sigurnost. Slučaj sestara Khachaturyan bio je naveliko medijski pokriven mjesecima do te mjere da je izazvao „kulturni rat“ (The Guardian, 2024).

„Kulturni rat“ protiv aktivista za ljudska prava ultrakonzervativci uokviruju kao borbu za rusku kulturu nauštrb ideologije ljudskih prava, kriveći „zapadnjačke agente“ za njezino uništavanje. Jedan od vođa antirodne organizacije u Vijeću Federacije istaknuo je protivljenje poboljšanoj zaštiti djece od zlostavljanja etiketirajući ga kao „antiobiteljski lobi“; tako su se antirodni konzervativci mobilizirali i poslali pismo⁵ predsjedniku Putinu u kojemu navode da su svi koji se bore za reformu zakona o obiteljskom nasilju „strani agenti“ (Johnson, 2023: 5-6). Duma je održala okrugli stol između zakonodavaca i vjerskih vođa na temu "Zakonodavni aspekti obrane duhovno-moralnih vrijednosti kao ključnog faktora u razvoju civilnog društva"; predstavnici Ruske pravoslavne Crkve tvrdili su kako Zapad nastoji destabilizirati Rusiju intervenirajući u obiteljski život, a službenik s pozicijom u Ministarstvu kulture, tvrdio je kako je borba za promjenu zakona dio CIA-inog vođenja rata protiv Rusije (Johnson, 2023: 6). Potpisnici pisma upućenog Putinu tvrde da je nacrt zakona o prevenciji obiteljskog nasilja „otvoreno destruktivan“ proizvod antiobiteljske ideologije feminizma i rodne ideologije koji nastoje na radikalna i nasilna način uništiti temelje ruskog društva i tradicionalnih obiteljskih i moralnih vrijednosti, te tvrde da se prijedlog promjene zakona temelji na „nepravednim manipulacijama, zavaravajući javnost i vladine službenike u vezi s pravnim i statističkim aspektima problema“ (Regnum.ru, 2024).

Pritisak feministkinja i međunarodnih organizacija naveo je režim na promjenu politike. Tako je u travnju 2021. Ustavni sud presudio kako je dekriminalizacija obiteljskog nasilja iz 2017. bila nedovoljno specifična i da time krši ustav zbog toga što nisu nametnute strože kazne za ponovljene prekršaje (Johnson, 2023: 7). Dakle, kriminalizacija obiteljskog nasilja predstavljala je prijetnju ideološkoj viziji režima te ruskoj kulturi i tradiciji kakvu je vide

⁵ Cijelo pismo nalazi se na linku: <https://regnum.ru/news/2748248>

vladajuće elite. Cijenu te prijetnje plaćaju žene i članovi obitelji čiji se strah i ugroženost od strane nadležnih institucija uvaži prekasno. Nekada niti ne dolazi do prijave, bilo zbog straha od veza i poznanstava počinitelja, bilo zbog nepovjerenja u institucije ili, u krajnju ruku, zbog zakonskih uvjeta koji su, tobože, trebali braniti nedodirljivu rusku kulturu u očima vladajućih elita koja im daje plodno tlo za izvršavanje svoje volje. Iz toga se može uočiti patrijarhalan duh suverene moći.

4.3. Povratak s bojišta u Ukrajini i obiteljsko nasilje

Utjecaj boravka na bojištu u Ukrajini također nosi posljedice na razinu nasilja u Rusiji i izvanzakonsko djelovanje. Od početka rata, povećao se broj slučajeva seksualnog i psihičkog zlostavljanja nad ženama i djecom od strane ruskih vojnika koji su se vratili s bojišta, ti slučajevi uključuju: fizičko napadanje djevojaka, ubojstvo supruga, prijetnje, silovanje maloljetnih djevojčica (Krivtsova, 2023, Meduza.io, 2024). Verstka je provela istraživanje⁶ analizirajući slučajeve nasilja otkrivši da su žene najčešće žrtve obiteljskog nasilja od strane bivših vojnika; u 24% prekršaja i 74% kaznenih djela žene su žrtve bivših vojnika u alkoholiziranom stanju koji su najčešće kažnjeni „minimalnim kaznama“ – kaznama od 5000 rublja, obaveznim radom ili ograničenjem slobode. Nevladine organizacije otkrivaju kako je porastao trend pritužbi na uhođenje od strane vojnika koji su se vratili iz Ukrajine, kao i prijetnje smrću zbog ljubomore (Verstka, 2024). Kroz istraživanje su utvrdili da bivši borci najčešće završavaju na sudu zbog slučajeva obiteljskog nasilja čije su žrtve žene (supruge, partnerice, bivše supruge, majke, sestre, kćeri, punice): između 2022. i 2023. broj slučajeva se gotovo udvostručio u odnosu na 2021. i 2022. U sudskim procesima, suci su sudjelovanje u borbenim operacijama navodili kao olakotnu okolnost u 87,5% slučajeva kaznenih napada i u 61% prekršajnih djela, a najčešća kazna je ograničenje slobode i obavezni rad; samo je jedna osoba dobila kaznu zatvora – najprije 4 mjeseca obveznog rada zbog udaranja, no zbog neodslužene kazne za pljačku dobio je 2 godine zatvora (Verstka, 2024).

⁶ Istraživanje sudskih procesa: <https://verstka.media/nasilie-nad-zhenschinami-obhoditsia-uchastnikam-boevyh-deystviy-v-5-t-r-issledovanie>

5. SMRTNA KAZNA

5.1. Položaj smrtne kazne 1990-ih

Od 1991. formiraju se moderni diskursi smrtne kazne obzirom na raspad Sovjetskog Saveza – demokratski tokovi smatrali su ju „grozotom totalitarne prošlosti“ koja će skroz skorije vrijeme biti ukinuta, što se i reflektiralo u Ustavu iz 1993. (Semukhina, 2013: 11). 1992. Rusija je podnijela zahtjev za članstvo u Vijeću Europe koje od svojih članica očekuje ukidanje smrtne kazne potpisivanjem Protokola br. 6. Rusiji je u siječnju 1996. potvrđeno članstvo do ratifikacije Protokola u naredne tri godine (Semukhina, 2013: 12).

Shodno tome, Jeljcin je 1996. izdao dekret za postupno smanjenje primjene smrtne kazne i naložio Vladi da Dumi pripremi prijedlog zakona koji bi omogućio ratificiranje Protokola br. 6; no, iste je godine Duma izglasala novi Kazneni zakon koji priznaje smrtnu kaznu (Članak 58) za zločine protiv života i omogućio zamjenu smrtne kazne doživotnom robijom ili kaznom zatvora od 25 godina ako je odobreno pomilovanje koje prema Ustavu iz 1993. može dati jedino Predsjednik Rusije (Semukhina, 2013: 12). To znači da smrtna kazna nastupa nakon Predsjednikova odbijanja zahtjeva za pomilovanje. Tako je kombiniranje Ustava, Kaznenog zakona iz 1996. i Kazneno-izvršnog zakona iz 1997. stvorilo situaciju da je smrtna kazna *de facto* ukinuta sve dok je Predsjednik davao pomilovanja (Semukhina, 2013: 12-13).

1997. Jeljcin je nalogom zadužio Ministarstvo vanjskih poslova da potpiše Protokol br. 6, što je u travnju iste godine učinjeno u Strasburgu; istovremeno, u Dumi je uveden prijedlog za proglašenje trogodišnjeg moratorija na izvršenje smrtnih kazni pozivanjem na prevelik broj pravosudnih pogrešaka, nepravednih presuda i međunarodne obveze – prijedlog je odbijen sa 75 od 257 zastupnika koji su glasali za njega (Semukhina, 2013: 13-14). 1998. godine uvedeni su novi amandmani koji dopuštaju da Predsjednik pomiluje optuženike osuđene na smrt i bez njihovog zahtjeva za pomilovanjem. Godinu nakon, Jeljcinov pokušaj da ponovo ukine smrtnu kaznu odbijen je od strane Dume, a u dijalog se ubacuje i Ustavni sud kao treći akter, koji je presudio da je primjena smrtne kazne u Rusiji neustavna jer suđenje s porotom nije bilo dostupno u većini regija čime se kršilo načelo jednakosti; danas je suđenje s porotom dostupno u svim regijama osim u Republici Čečeniji (Semukhina, 2013: 14-15; Khodjaeva, 2020). Predsjedničko pomilovanje u Rusiji po pitanju smrtne kazne nadjačava prerogativ suda, a potpisani Protokol br. 6 nikada nije ratificiran. Ustavni sud je 2009. proglasio moratorij na smrtnu kaznu zbog poštivanja cilja i svrhe Protokola br. 6 kojeg je Rusija potpisala, kao i zbog uspostavljene prakse neprovođenja smrtne kazne koje je oblikovalo pravni presedan protiv njezine upotrebe (Korotov, 2024).

5.2. Stavovi o smrtnoj kazni – predsjednik, parlament i javno mnijenje

Smrtna kazna prihvaćena je od strane javnosti. Semukhina navodi provedena istraživanja javnog mnijenja u Rusiji o pitanju smrtne kazne koje su provele organizacije za ispitivanje javnog mnijenja poput Ruskog centra za istraživanje javnog mnijenja (*Vserossiyskiy centr izucheniya obshchestvennogo mneniya*) i Zaklada za javno mnijenje (*Fond «Obshchestvennoye mneniye»*) i zaključuje kako, neovisno o promjenama s kojima se rusko društvo suočavalo nakon raspada Sovjetskog Saveza, pozitivan stav ruskog društva prema smrtnoj kazni ostaje konzistentan (Semukhina, 2013: 15-17). Najnovije istraživanje⁷ javnog mnijenja govori kako 53% ispitanika podržava smrtnu kaznu i to ponajviše za zločine pedofilije, ubojstva i terorizma, a nešto manje za silovanje, serijska ubojstva, pljačku/korupciju i izdaju/špijunažu/dezerterstvo (Russianfield.com, 2024). Isti stav ima i Duma koja je godinama ulagala napore da se zaobiđe *de jure* ukidanje smrtne kazne unatoč pritiscima Predsjednika, što neki autori objašnjavaju kao kombinaciju osobnih stavova zastupnika i stavova njihovih stranaka (Semukhina, 2013: 17). Oba predsjednika, i Jeljcin i Putin, zagovarali su ukidanje smrtne kazne. Jeljcin je to podržavao s obzirom na uvjete članstva u Vijeću Europe, a Putin je nastavio tim putem stvorivši uvijete za *de facto* ukidanje smrtne kazne u Rusiji (Semukhina, 2013: 18).

Semukhina je još 2013. zaključila kako javno mnijenje neće biti odlučujući faktor po pitanju smrtne kazne i da će članstvo u Vijeću Europe biti izgubljeno ako nastavi s izvršenjem smrtnih kazni, makar i na niskoj razini (Semukhina, 2013: 19). Light i Kovalev tvrdili su kako Putin igra „svoju šahovsku igru s Vijećem Europe“ (Kovalev i Light, 2013: 546). Naime, promjena vanjske politike Rusije dovela je do toga da se opire pritiscima Vijeća Europe, a time i zapadnoeuropskim državama kao glavnim zagovarateljima ukidanja smrtne kazne. Također, Rusija više nije država koja nastoji nanovo izgraditi svoje mjesto na međunarodnoj sceni, a s obzirom na odnose Rusije i Vijeća Europe, Rusija je odgađanjem ukidanja smrtne kazne osporavala autoritet Vijeća – time i europskih država – nad njom da se nebi doimala slabom, pogotovo u pitanjima ljudskih vrijednosti koje bi trebala „oponašati“ (Kovalev i Light, 2013: 546-547). Invazijom na Ukrajinu, Rusija je isključena iz Vijeća Europe i istupila je kao stranka Europske konvencije o ljudskim pravima (Coe.com, 2022), time i Protokol br. 6 te se tako oslobodila obaveze poštivanja njegovog cilja i svrhe (Korotov, 2024). Iako je povlačenje iz Protokola br. 6 poništilo argument Ustavnog suda da se isti mora poštivati, argument o

⁷ Istraživanje javnog mnijenja o smrtnoj kazni: <https://russianfield.com/kaznitnelzya>

neprovođenju kazne i dalje je relevantan jer predstavlja jedinu formalnu prepreku ponovnom uvođenju smrtne kazne ⁸ (Korotov, 2024).

5.3. Izvanustavna ubojstva

Light i Kovalev bave se i „formalnom suspenzijom smrtne kazne“ odnosno pitanjem izvansudskih ubojstava (*extrajudicial killings*). U tom kontekstu, osvrću se na žrtve režima koje su „često istraživale ili kritizirale moćne osobe“ tj. na ubojstva istraživačkih novinara koji su se bavili zlouporabom položaja lokalnih dužnosnika (Kovalev i Light, 2013: 548). Naime, Vijeću Europe lakše je bilo postupiti tako da pokušava natjerati Rusiju da prestane s pravosudnim pogubljenjima nego da zaustavi raširena izvansudska ubojstva koja su ukorijenjena u političkom režimu Rusije; takva ubojstva nisu podložna specifičnom uvjetu članstva koji bi pokrenuo sankcije protiv Rusije (Kovalev i Light, 2013: 548-549). Više o tome biti će rečeno u analizi, no ova „neformalna“ eliminacija neprijatelja suverene moći prikazuje kako smrtnom kaznom režim pokazuje snagu i netoleranciju prema prijetnjama, ča i ako ubojica nije politički akter.

6. ELIMINACIJA I PROGON NEISTOMIŠLJENIKA

6.1. Uhićenja, ubojstva i progon novinara

U političkim eliminacijama neistomišljenika uočljivo je čuvanje snažnog ruskog identiteta koji se nastoji ostvariti kroz vandaliziranje građanskih sloboda – to su uglavnom politički aktivisti i novinari. Prema Odboru za zaštitu novinara (*Committee to Protect Journalists* – u daljnjem tekstu: CPJ), od 1992.-2024. u Rusiji je ubijeno⁹ 59 novinara, a načini smrti uključivali su: ciljane ubojstva (39), smrti tijekom izvještavanja o prosvjedima, pobunama, sukobima između suparničkih skupina, situacijama s gomilom (8) te smrt na bojištima ili u bilo kojem vojnom/ratnom kontekstu (12). Od tri navedena načina smrti, najviše novinara je, kao što se može vidjeti, ciljano ubijeno (Cpj.org, 2024). U istome vremenskom razdoblju, uhapšeno¹⁰ je

⁸ U ovom kontekstu bitno je istaknuti Donjeck i Lugansk koji predstavljaju eksperimentalni teren za političke ekstreme. Smrtne su kazne često proizvoljne i provode se bez poštivanja osnovnih pravnih normi (Makarchuk i dr., 2022). Prema ukrajinskim publikacijama za ljudska prava, formalno, *de jure* izvršenje smrtne kazne dogodilo se kada je 2017. samoproglašena Narodna Republika Donjeck osudila čovjeka na smrt zbog silovanja i ubojstva djeteta, te 2018. kada je izrečena smrtna presuda jednom od pripadnika formacije "Kozaci" koja se bavila pljačkama. Smrtnom kaznom nastoji se utjecati na javno mnijenje i razvijanje propagande. Ovdje je zapravo važno to da je utjecaj sovjetske prošlosti i zakonskih normi Ruske Federacije vrlo snažan kada je u pitanju djelovanje zakonodavstva samoproglaširanih narodnih republika (Makarchuk i dr., 2022).

⁹ Statistika o preminulim novinarima:

https://cpj.org/data/killed/all/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&type%5B%5D=Journalist&start_year=1992&end_year=2024&group_by=year

¹⁰ Statistika o uhapšenim novinarima:

https://cpj.org/data/?status=Imprisoned&start_year=1992&end_year=2023&group_by=year

108 novinara zbog odmazde (37) i optužbe da djeluju protudržavno (58). Od 2000. godine, odnosno od Putina prvog mandata, ubijeno je 29 novinara, od čega je 26 ciljano ubijeno, a uhapšeno ih je 104 – 56 zbog optužbi za protudržavno djelovanje i 35 zbog odmazde (Cpj.org, 2024).

Na zajedničkom brifingu Komisije Senata za sigurnost i suradnju u Europi te Kongresnog kluba za slobodu tiska 2017. godine, Steve Chabot izjavio je kako Putin želi uništiti neovisno novinarstvo zato što predstavlja prijetnju njegovoj vladavini i širenju moći i utjecaja (Csce.gov, 2017). Tom Kent, predsjednik *Radio free Europe/Radio Liberty*, privatne novinske korporacije koju financira Kongres, govorio je o tome kako se njihovo osoblje suočavalo s fizičkim napadima, prijetnjama, pritvorom: jedna od ruskih suradnica *Radio Liberty* optužena je za izdaju i zabranjeno joj je javno djelovanje na tri godine, a drugi je uhapšen u Donbasu od strane pro-ruskih separatista zbog optužbi za špijunažu (Csce.gov, 2017). Tvrdi da javnost u Rusiji želi čuti vijesti iz izvora koji nisu kontrolirani od strane Kremlja. Zaključuje da je u Rusiji prepoznat njihov utjecaj zato što se suočavaju sa žestokim ograničenjima pri distribuciji na radiju i TV prijenosima, kao i zbog toga što njihovi dopisnici koji borave u Rusiji bivaju pretučeni i zlostavljani (Csce.gov, 2017). Nina Ognianova, programski koordinator CPJ-a za Europu i Srednju Aziju, tvrdi kako se u Rusiji koriste razne metode kako bi s slomili neovisni mediji i ušutkali kritičari režima te kako postoji kultura nekažnjivosti – misleći na situacije kada pojedinci koji su prijetili, napadali ili ubijali novinare prolazili nekažnjeno – koja daje zeleno svjetlo za provođenje metoda cenzuriranja neistomišljenika (Csce.gov, 2017).

6.2. Prilagodba zakona

U ožujku 2022. Duma je izglasala dodani članak Kaznenog zakona kojim zabranjuje "javno širenje namjernih lažnih informacija o korištenju ruskih oružanih snaga" što uključuje pozivanje na prekid njihovog raspoređivanja i podržavanje sankcija Rusiji, kao i zabranu korištenja izraza „rat“ i „invazija“ (Hrw.org, 2022). Opasnost ovog zakona je u tome da bi ruski oporbeni političari, aktivisti i novinari koji su se suprotstavljali ratu i prosvjedovali mogli biti u opasnosti od kaznenog progona, kao što je opasna i činjenica da se taj zakon može koristiti retroaktivno (Hrw.org, 2022). *Human Rights Watch* otkriva kako ovim zakonom – koji se može pozivati na nacionalnu sigurnost ili teritorijalni integritet – opseg cenzure u Rusiji prelazi granice prava na slobodu mišljenja i izražavanja koja je zapravo dužna poštivati kao potpisnica Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i Europske konvencije o ljudskim pravima (Hrw.org, 2022).

Također, antiteroristički i antiekstremistički zakoni korišteni su kao instrumenti kontrole javnog diskursa i gušenja neistomišljenika, što je dovelo do povećanja slučajeva kaznenih progona za terorizam. Opsežnija primjena ovih zakona prvi puta se legitimira 2006. kada se kriminalizira „opravdavanje terorizma“ te se proširuje 2023. kroz „opravdanje ekstremizma“ (Amnesty.org, 2024). Osude za zločine povezane s ekstremizmom i terorizmom nisu se isključivo ticale terorističkih napada, nego i „opravdavanja terorizma“, „financiranja terorizma“ ili etiketiranja pojedinih organizacija kao „terorističkih“ – sve su to optužbe kojima se cilja ušutkati neistomišljenike, kritičare vlasti i, u zadnjih dvije godine, protivnike rata u Ukrajini (Amnesty.org, 2024). Kazneni progon vezan uz ove optužbe podrazumijeva odsustvo zastare, rijetka pravična suđenja – uglavnom se radi o zatvorenom suđenju na vojnim sudovima – a oslobađajuće presude nisu se dogodile dugi niz godina (Amnesty.org, 2024).

6.3. *Aleksej Navaljni*

Lilia Chanysheva, bila je prva osoba koja je uhapšena zbog „formiranja i vođenja ekstremističke zajednice“ 2021. (Amnesty.org b, 2024). Ona je pak, radila za najpoznatiju žrtvu antiekstremističkog zakona Alekseja Navaljnog – opozicijskog političara i aktivista koji je transparentno kritizirao režim kroz svoju Anti-korupcijsku kampanju (u daljnjem tekstu: FBK) koja je postala najutjecajnija antikorupcijska nevladina organizacija. U kolovozu 2020. otrovan je nervnim agensom poznatim pod imenom Novichok zbog kojeg završava u komi. Vlasti su dozvolile da se liječi u Njemačkoj, a pri povratku u Rusiju uhapšen je na aerodromu. U veljači 2021. osuđen je na kaznu od tri i pol godine zatvora, koja je 2022. produžena na devet, i na kraju, zbog „formiranja i vođenja ekstremističke zajednice“, „promoviranja terorizma“ i „rehabilitiranja nacizma“ osuđen na dodatnih 19 godina zatvora. Navaljni je FBK i *Citizens Rights Protection Foundation* su 2021. označene kao „ekstremističke“ pa su time i zabranjene (Amnesty.org b, 2024). U veljači 2024. Navaljni umire u zatvoru. Reakcije zapadnjačkih političara, uključujući i Europsku uniju, bile su optužbe da je za „sporo ubojstvo“ Navaljnog kriv Putinov režim i da ovaj slučaj predstavlja njegovu prirodu time što je ušutkao najvećeg kritičara na najgori način (Henley, 2024; Luscombe, Oladipo, Slawson: 2024).

U 39 gradova diljem Rusije, kada su ljudi su odavali počast Navaljnog, u samo nekoliko dana policija je privela preko 350 osoba (Politico, 2024; The Moscow Times, 2024); Navaljni je supruža Julija Navalnaja, koju nazivaju „novim licem ruske oporbe“, uhapšena je u odsutnosti zbog „sudjelovanja u ekstremističkoj organizaciji“ i stavljena je na listu međunarodnih tjeratica (Gigova, 2024; Giordano, 2024). Svećenik iz Sankt Peterburga, Grigorij Mikhnov-Vaitenko, priveden je nakon što je najavio održavanje mise za Navaljnog, Ruska pravoslavna crkva

izjavila je da on nije svećenik i poziva da se ignoriraju njegove izjave i pozivi u javnom prostoru (Themoscowtimes.com, 2024). Zabrana obavljanja svećeničke dužnosti na tri godine zahvatila je i Dimitrija Safronovog zbog održavanja mise zadušnice i prisutnosti na sprovodu Navaljnog (Melkozerova, 2024). U ovom kontekstu suverena moć ne dozvoljava ne samo eliminiranje direktne prijetnje njezinoj volji, nego i bilo kakav odraz podrške kritici režima čije se vladanje ne smije propitkivati.

7. ZATVORI

Spremnost suverene moći da djeluje na nasilan način očituje se u sistemskom nasilju unutar ruskih zatvora. Stvarnost i svakodnevnica unutar istih predstavljaju prirodu režima i mjesto gdje suverena moć provodi svoje rituale. Omel'chenko govori o promjenama u formalnoj i neformalnoj hijerarhiji moći u zatvorima te kako su oni utjecali na tradicionalne statuse zatvorenika u postsovjetskim ruskim zatvorima tj. o „sustavnom, ritualiziranom i neopravdanom nasilju“ te kako je nastao srednji status među zatvorenicima koji nisu željeli biti dio binarne strukture subkulture i zatvorskih vlasti te njihovih opunomoćenika. Tako srednji status zatvorenika zatvorskoj upravi može predstavljati prijetnju i time intenzivirati diskriminaciju i nasilje. Sve navedeno, prema Omel'chenko, dovodi do pojave novih, nestabilnih statusa u ruskim popravnim kolonijama (Omel'chenko, 2024: 1). Kroz provedene intervjue sa bivšim zatvorenicima, Omel'chenko ističe da je unutar njihovih narativa nezanemariva učestalost izjava o brutalnim tretmanima i kaznama. Iz provedenih intervjua izvlači zajedničku točku, a to je da današnje nasilje u zatvorima u većini slučajeva nije povezano ni sa kakvim ciljem ili korišću koji se mogu opravdati pozivanjem na međunarodne norme o tretiranju zatvorenika (Omel'chenko. 2024: 3).

Savezna služba za izvršenje kazni (*Federal'naya sluzhba po ispolneniyu nakazanii* – u daljnjem tekstu: FSIN) pokušava okončati moć tradicionalne zatvorske sub-kulture u Rusiji, tzv. *vory-v-zakoni*. Njihova se dominacija nastojala iskorijeniti još u vremenu Sovjetskog Saveza, a gospodarska i politička kriza koja je uslijedila nakon njegovog raspada, gubljenje formalne kaznene moći, porast kriminala i povećanje zatvorske populacije stvorilo je plodno tlo da *vory-v-zakoni* preuzmu kontrolu u zatvorima (Omel'chenko, 2024: 3). Uspostavljanje reda u zatvorima nastupa nakon primanja Rusije u Vijeće Europe 1996. i dolazak Putina na mjesto predsjednika 1999. – u to se vrijeme kombinira poštivanje međunarodnih normi (humanizacija kažnjavanja) koje je bilo neuspješno, ustrajne predanosti vodstva zemlje oštrom kažnjavanju

počinitelja, kao i upotrebljavanje prijetnje zatvorom u provođenju represivne politike (Omel'chenko, 2024: 3).

Povratak zatvorske uprave u dominantnu poziciju u zatvorima nastojalo se ostvariti postupkom „ponovnog bojanja“ (eng. *recolouring*, rus. *perekrasit'*) zatvorskih ustanova iz „crne“ koja označava da svakodnevicu kontroliraju *vory-v-zakoni*, u „crvene“ gdje pravila u potpunosti provodi uprava zatvora (Omel'chenko, 2024: 4). U ruskim zatvorima danas koegzistira „lopovski“ kodeks i formalni zatvorski režim kroz neformalna pravila koja su se oblikovala kroz kompromis u kontekstu agresivne kooptacije zatvorenika, kako bi se povećala formalna kaznena moć. Tako su, u zadnjih dva desetljeća, pokušaji rebalansa omjera dominacije u zatvorima praćeni ciljanim nasiljem širokog repertoara prema zatvorenima od strane zatvorskih službenika, kroz neselektivno ritualno ponižavanje koje karakterizira upravljanje zatvorenima u Rusiji (C, 2024: 4).

FSIN se pod Putinom uzdigao i našao u poziciji „top 5“ državnih odjela s najvišom potrošnjom. Njezine su aktivnosti regulirane saveznim zakonom, a djeluje centralizirano jer je svaka administrativna regija s vlastitim kaznenim tijelom izravno podređena središtu, što znači da zaobilazi izvršna i zakonodavna tijela na regionalnoj razini (Omel'chenko, 2024: 5). Zbog ovakve strukture upravljanja javlja se problem neuspjele kontrole centra nad događajima u regijama što dovodi do toga da regionalne zatvorske vlasti slobodno interpretiraju politike iz centra i da se provode razne prakse poput korupcije, iznude i implementiranje oštrih stilova upravljanja kršenjem prava zatvorenika (Omel'chenko, 2024: 5). Određene regije imaju nesrazmjernu koncentraciju zatvorenika u svojim ustanovama s obzirom na populaciju i razinu kriminala. Sveukupan broj kaznenih institucija (281 istražni zatvor i 690 popravnih ustanova) neravnomjerno su raspoređene; isto tako, unatoč zakonskoj odredbi koja dozvoljava zatvorenima da služe kaznu u blizini doma, prijevoz izvan regije prebivališta norma je za određene kategorije zatvorenika (Omel'chenko, 2024: 5). Drugi problem vezan je uz Odjel za operacije i režim (*Operativno-rezhimnyy otдел* – u daljnjem tekstu ORD) unutar FSIN-a. ORD u suštini djeluje kao interna tajna služba čiji službenici otkrivaju zločine, vrbuju doušnike te procjenjuju ideološka uvjerenja i lojalnost ljudi; također, ORD ima snažne veze s istražiteljima, kriminalnim skupinama u zatvorima i regionalnom tajnom službom izvan zatvora. Osoblje ORD-a također je, bilo sami ili preko opunomoćenika, upleteno u mučenje i zlostavljanje zatvorenika (Omel'chenko, 2024: 6).

Mučenje i nehumano postupanje prema zatvorenima sistemski je problem u Rusiji. Zatvorenici su na dnevnoj bazi podvrgnuti naredbama poput "čučni", "sjedi", "stoj", "hodaj",

"trči", kao i povremenim remećenjem svakodnevice neočekivanim izazivanjem panike zbog neprimjerenog ponašanja ili čiste dosade, npr. davanje naredbe za požarnu evakuaciju izazivajući tjeskobu i stres, nakon čega slijede premlaćivanja (Omel'chenko, 2024: 6-8). Uobičajene su i kolektivne, naizgled besmislene, kazne na temelju načela „zajedničke odgovornosti“ (*krugovaya poruka*) kada svi zatvorenici bivaju kažnjeni iako je pojedinac skrivio kršenje zatvorskog režima (Omel'chenko, 2024: 9). Propitivanje svrhe besmislenih naredbi i bilo koji drugi oblik otpora naredbama nikako nije opcija, jedini način da se kazna privede kraju je da se zatvorenik u potpunosti podčini. Omel'chenko govori kako je jedino objašnjenje svrhe ponižavajućih kazni to da su one postale sastavni dio modernog zatvorskog sustava u Rusiji, a cilj mu je da kroz redovno nasilje slomi volju i duh zatvorenika. Također, procjenjuje kako primjena „ponižavajućih rituala i praksi koje je odobrio režim“ ne ovisi puno o individualnim i grupnim identitetima, već sklonostima zatvorskog osoblja koje provodi danas najteža kršenja ljudskih prava u ruskim zatvorima, među kojima se može izdvojiti seksualno zlostavljanje (Omel'chenko, 2024: 10).

Muški zatvorenici podloženi su ponižavanju kroz prisilne seksualne radnje koje ugrožavaju muškost žrtve, što je bitan faktor za rigidne društvene obrasce normativnosti u Rusiji, kao i samoj zatvorskoj kulturi (Omel'chenko, 2024: 11). Jedan od bivših zatvorenika koji je sudjelovao u intervjuima svjedočio je ceremonijama kažnjavanja:

*„Uvukli su ih unutra...jednom bi skinuli gaće, a drugom rekli da ga je**“. Zamjenik ravnatelja ORD-a sjedi tamo i točno ispred njega oni to rade; točno ispred njega. Sagnu [zatvorenika], uhvate ga za ruke i skinu ga, a zatim kažu drugom zatvoreniku: "Hajde, ako ne želiš da se tebi ovo dogodi, jebi ga". To je takva stvar to se dogodilo (muškarac, 38 godina).*

... i [postoje kolonije] s ovim haremima, gdje biste se bojali za svoje dupe. [U] njima je jedna od omiljenih metoda pederasta da natjeraju zatvorenika da skine gaće ... a čak bi mu gurnuli oštricu¹¹ u dupe. To se dogodilo Vanji... pokidani su mu unutarnji organi, dugo ga nije bilo jer su ga morali odvesti u civilnu bolnicu...” (muškarac, 38 godina).

Priče o seksualnom nasilju iz provedenih intervju govore i o seksualnom ponižavanju koje je uključivalo prisutnost publike, npr. zatvorenici su bili prisiljeni potpuno goli plesati valcer i tango, nakon čega je slijedio ponižavajući pljesak (Omel'chenko, 2024: 12). Bitno je istaknuti kako su sudionici istraživanja identificirali regije sa zatvorskim režimima posebne brutalnosti

¹¹ Riječ *shank* (eng.) može se prevesti kao 'oštrica' ili 'bod', ovisno o kontekstu; najčešće se odnosi na improvizirano oštro oružje.

gdje se izvodilo seksualno zlostavljanje, a te su regije odgovarale tzv. „zonama mučenja“ identificiranih od strane nevladinih organizacija za ljudska prava, državnog odvjetništva i posebne komisije za istraživanje mučenja (Omel'chenko, 2024: 12). Ucjenjivanje žrtava seksualnim nasiljem – koje sa sobom – osim ozbiljnih psihičkih trauma i fizičkih ozljeda donosi i nizak položaj u društvenoj hijerarhiji zatvora – je alat kojim počinitelji nastoje spriječiti kršenje pravila zatvora, bila ona kaznenih tijela ili kriminalne subkulture (Omel'chenko, 2024: 12).

U mjestima velike ranjivosti kao što su zatvori, odvijaju se ozbiljna kršenja ljudskih prava koji su dio raširenog nasilja u ruskim formalnim i neformalnim institucijama: vojsci, paravojsnim organizacijama, policiji, mafiji, organiziranom kriminalu (Omel'chenko, 2024: 23). Suvremeno kazneno nasilje u Rusiji sadržava aspekte još iz razdoblja GULAG-a – hladnoća, glad, izolacijska udaljenost, izvanzakonska pogubljenja – uz nove formate kažnjavanja kao što su: stalan elektronički nadzor, mučenje nanošenjem fizičke boli bez ostavljanja dokaznih tragova, provođenje volontarističkih zahtijeva režimskih i neregimskih aktera (Omel'chenko, 2024: 23). No, nasljeđe kaznenog sustava Sovjetskog Saveza daje samo djelomično objašnjenje za današnju situaciju iako nevladine organizacije i kritičari kazneni sustav vole nazivati „neogulagom“; nasilje je u tom razdoblju bilo čvrsto umreženo s razinom političke represije koja je bila daleko intenzivnija nego danas (Omel'chenko, 2024: 24).

Omel'chenko ističe kako je performativno nasilje u zatvorima jedan od procesa koji oblikuje norma ponašanja u odnosima među zatvorenicima te između zatvorenika i zatvorskih službenika tj. da se to nasilje usklađuje sa kažnjavanjem suverene moći iako se odvija iza zidova zatvora, a ne na javnom trgu (Omel'chenko, 2024: 12). Problemi u ruskim zatvorima pojavili su se još u vremenu kada je Rusija bila članica Vijeća Europe, no međunarodni standardi za postupanje prema zatvorenicima – koji ih štite od mučenja te nehumanog i ponižavajućeg postupanja – u Rusiji su bili samo performativni iako su bili ugrađeni u ruski zakon (Omel'chenko, 2024: 24). Posljednja vanjska, neovisna kontrola uklonjena je izbacivanjem Rusije iz Vijeća Europe, a nasilje u ruskim zatvorima teži imobilizaciji opozicije i ostvarivanju revizionističkih ciljeva režima širenjem straha i prijetnjama uhićenjem. Naime, u trenutku kada je bila izbačena iz Vijeća Europe 2022. godine, u odnosu na ostale članice Rusija je bila u prednosti po broju zatvorenika koji su bili dovoljno hrabri Europskom sudu prijaviti da su im u zatvoru prekršena ljudska prava, a te su prijave služile postupnom razotkrivanju normaliziranog nasilja u ruskim kaznenim ustanovama (Omel'chenko, 2024: 24).

8. REGRUTACIJA ZATVORENIKA

Unatoč međunarodnim normama prema kojima tretman u zatvorima mora biti politički neutralan, nije neobična pojava da se države u vrijeme ratnih sukoba okrenu prema industriji zatvora kako bi zadovoljile vojne potrebe, poput regrutacije u oružane snage (Pallot, 2024). U studenom 2022. godine Putin je potpisao izmjene zakona o mobilizaciji kojom ukida zabranu regrutacije u vojnu službu građana s neizbrisanim presudama za najteža kaznena djela, što je otvorilo mogućnost da svi oni koji su služili kaznu za ubojstvo, oružanu pljačku i trgovinu drogom budu poslani u rat (Bbc.com, 2022). Izmjene koje je potpisao Putin su se, dakle, odnosio na već slobodne građane koji su ranije osuđeni za teško kazneno djelo i koji su pod nadzorom sve dok se njihove presude ne izbrišu pridržavajući se raznih ograničenja, dok je osnivač Wagnera Jevgenij Prigožin agitirao zatvorenike da idu u rat u Ukrajinu uz obećanje da će biti pušteni na slobodu (Bbc.com, 2022).

Unutarnji problemi u Rusiji, što se tiče regrutiranih vojnika, nastupaju njihovim povratkom iz Ukrajine. Žestoka rasprava vodi se o tome trebaju li bivši osuđenici dobivati prilike za to, jer njihova se integracija u društvo nakon boravka u Ukrajini pokazala izazovnom za lokalno stanovništvo. Naime, diljem regija u Rusiji stanovništvo je zabrinuto za svoju sigurnost zbog povratka vojnika koji su „brutalizirani iskustvom na frontu“ (Themoscowtimes.com, 2023). Naime, pojavio se trend izvršavanja zločina od strane regrutiranih Wagnerovih zatvorenika koji su se vratili iz Ukrajine. Na sjeverozapadu Karelije, dvojica bivših wagnerovaca optuženi su da su šest osoba izboli do smrti, nakon čega su im spalili kuće; u regiji Krasnodar, regrutirani zatvorenik koji je služio kaznu zbog razbojništva, trgovine oružjem, pljačke i krađe, uhićen je pod sumnjom da je ubio dvije osobe; u regiji Volgograd, pomilovani zatvorenik koji je služio Wagneru, navodno je stavljen na popis traženih osoba zbog silovanja trinaestogodišnje djevojčice; u regiji Kirov, zatvorenik koji je služio kaznu zatvora zbog ubojstva i pljačke te zatim bio regrutiran u Wagner, uhićen je pod sumnjom da je ubio 85-godišnjeg umirovljenika u selu Novi Burtas (Themoscowtimes.org, 2023). Nakon ove nepopularne djelomične mobilizacije i „Wagnerove pobune“, širenje struktura nasilja kao dio tajne mobilizacije predstavio je rizik za režim, što je dovelo do pooštavanja kontrole nad dobrovoljačkim postrojbama (Klein, 2024: 1). Ovi rezultati posljedica su djelovanja suverene moći u vrijeme rata kada je ona, fukoovski rečeno, „na steroidima“ i hvata se za zatvorenike kako bi ojačala kapacitet sile kojom raspolaže.

9. ANALIZA

Racionalizacija djelovanja suverene moći i njezino manifestiranje u autoritarnom sustavu odvija se kroz kaznenu politiku s ciljem očuvanja vlasti i ideološke vizije. Dakle, autoritarni sustav u Rusiji i ideološka vizija – koja podrazumijeva obnavljanje i njegovanje ruskog identiteta, učvršćivanje nacionalne sigurnosti, status na međunarodnoj sceni te očuvanje ruske tradicije i kulture – oblikuju se kroz kaznenu politiku. U državi poput Rusije, gdje je političkim ciljevima dat veći značaj nego demokratskom razvoju, nije neočekivano da će suverena moć krenuti za nasilnim sredstvima i organiziranom silom da te ciljeve ostvari. Odsustvo jake državne vlasti o kojima je Putin govorio u svom pismu nastoji se zamijeniti djelovanjem suverene moći u gore opisanom fukoovskom smislu tipa moći kao interpretacijske kategorije.

Organizacije koje se bave ljudskim pravima i međunarodna zajednica nisu dovoljno moćni akteri koji bi uspjeli ostvariti iskorjenjivanje suverene moći Putinova režima. Točnije, u kontekstu obiteljskog nasilja kada su aktivisti za ljudska prava i feministi zagovarali ponovnu kriminalizaciju obiteljskog nasilja, elita je takve ciljeve etiketirala kao dekadentan zapadnjački projekt protiv ruske tradicije i kulture. Također, u slučaju smrtne kazne, Vijeće Europe više nije relevantan faktor pri odluci hoće li se smrtna kazna provoditi ili ne, s obzirom na to da je Rusija izbačena iz iste. Neovisno o tome – i u trenutku kada je i bila članica, opirala se ratifikaciji Protokola br. 6 upravo iz odbojnosti prema pokoravanju zapadnjačkim zahtjevima. Smrtna se kazna zapravo ostvaruje kroz eliminaciju neistomišljenika ili, kako ju Light i Kovalev nazivaju – izvansudskim ubojstvima. Suverenoj moći, u njenom djelovanju, nije bitno provođenje zakona pa tako ni eliminacija neprijatelja sudskim procesom. U oba slučaja, kriminalizaciji obiteljskog nasilja i ukidanju smrtne kazne, suverena moć vidi prijetnju svom djelovanju koju izaziva Zapad. Zbog toga se opire čvršćoj kriminalizaciji obiteljskog nasilja i konačnom ukidanju smrtne kazne iako to, pogotovo u kontekstu obiteljskog nasilja, ima rigorozne posljedice na stanovništvo Rusije.

Iako suverenoj moći nije bitno provođenje zakona, on je zapravo koristan alat za borbu s neprijateljima. U autoritarnoj državi kao što je Rusija zakon se koristi i interpretira onako kako to odgovara režimu kojemu je cilj očuvanje moći. Prvi slučaj upotrebljavanja zakona u ovom radu istaknut je u temi obiteljskog nasilja. Tretiranje premlaćivanja u obitelji kao prekršaj izazvalo je reakcije aktivista za ljudska prava koji su zahtijevali ponovnu kriminalizaciju obiteljskog nasilja. Vladajuće su elite takve postupke nazvale „otvoreno destruktivnima“ i optužile zapad da intervenira u rusku kulturu čak i na razini obitelji tj. definirane su kao prijetnja suverenoj moći izvana. Zakonom je, dakle, namjeravano učvrstiti rusku kulturu kako

je vide vladajuće elite. Drugi je slučaj eliminacije neistomišljenika, odnosno zakona kojim se zabranjuje „javno širenje namjernih lažnih informacija o korištenju ruskih oružanih snaga“ koji su rezultirali kaznenim progonom aktivista, novinara i neistomišljenika. Bilo kakav neoprezan potez kritike koja za cilj ima propitkivati poteze suverene moći i učiniti ju krhkom sa sobom nosi ozbiljne posljedice progona. Treći slučaj je sličan drugome, antiteroristički i antiekstremistički zakoni također su alati za široko primjenjivanje nasilja. U kontekstu suverene moći aktivizam Alekseja Navaljnog se svakako može interpretirati kao prijetnja koja mora biti eliminirana. Nakon Navaljnove smrti, uočljiv je i „domino efekt“ rješavanja prijetnji kroz hapšenje Navaljnove supruge Julije, dvojice svećenika te brojnih ljudi koji su mu odavali počast, kao i kroz etiketiranje *Citizens Rights Protection Foundation* i njoj slične organizacije kao terorističke. Četvrti primjer su izmjene zakona kojim se ukida zabrana regrutacije u vojnu službu građana s neizbrisanim presudama za najteža kaznena djela kada suverena moć, da bi ojačala silu kojom raspolaže, šalje kriminalce na front. Sve navedeno su potezi u kojima se zakon koristi kao alat za stvaranje prostora za neometano djelovanje suverene moći jer, kao što je istaknuto u radu, pravila se donose i tumače politički od strane od strane aktera u poziciji moći. Dakle, sve ove primjene zakona potvrđuju Foucaultove ideje kako su zakoni usko povezani s mehanizmima političke moći pomoću kojih nastaju i pomoću kojih se primjenjuju.

Izbijanje rata u Ukrajini 2022. godine intenziviralo je djelovanje suverene moći i sa sobom dovelo teške posljedice za rusko stanovništvo. Vraćanje ratom traumatiziranih ruskih vojnika s bojišta odjeknulo je udvostručenim brojem slučajeva seksualnog i psihičkog zlostavljanja žena i djece u odnosu na razdoblje prije rata. Problematika se istaknula tek kada su regrutirani vojnici pri povratku u Rusiju počeli ponavljati zločine, pa su recidivisti postajali problem za kazneni sustav. Isto tako, Rusija je zbog invazije na Ukrajinu isključena iz Vijeća Europe i istupila je kao stranka Europske konvencije o ljudskim pravima, što znači da će suverena moć još nesputanije djelovati s obzirom na to da se lišila aktera s međunarodne scene koji su vršili pritisak zbog narušavanja ljudskih prava tj. koji su joj remetili ritualno djelovanje. No to Putinovu režimu nije predstavljalo bitan problem niti za vrijeme kada je Rusija bila članica i potpisnica, štoviše, s obzirom na to da se ostvarila kao relevantan akter na međunarodnoj sceni nije dozvoljavala da joj se zadire u kulturne i ideološke obrasce. To se također očitava i u nepoštivanju međunarodnih standarda za postupanja prema zatvorenicima još u razdoblju kada je Rusija bila članica Vijeća Europe, koje je također pokazalo da režim ne mari za morbidnost kažnjavanja i prakse mučenja unutar zatvora nego ih proizvodi i tolerira.

Politika zločina u Rusiji najviše se ostvaruje u zatvorskim ustanovama. Centralizirano djelovanje i neadekvatna kontrola i koordinacija rezultira time da jedinice na regionalnog razini slobodno interpretiraju politike centra zaobilazeći izvršna i zakonodavna tijela na regionalnoj razini. Takvo neometano djelovanje, u kombinaciji s oštrim osobljem ORD-a i samom naravi režima rezultira ozbiljnim izživljavanjem nad tijelima zatvorenika, odnosno plodnim tlom za rituale suverene moći. Fizičko, psihičko i seksualno izživljavanje dio su funkcioniranja zatvorskih ustanova. Takvo je stanje stvorilo situaciju gdje se prijetnja uhićenjem smatra opasnim alatom za kontroliranje društva i ušutkavanje neistomišljenika. Tako je kombinacija zakona kao mehanizma političke moći, nemilosrdnog zatvorskog režima i autoritarne prirode političkog sustava u Rusiji stvorila vitalne temelje za djelovanje suverene moći.

10. ZAKLJUČAK

Ovaj diplomski rad istražuje kako autoritarni sustav Rusije manifestira svoju moć kroz kaznenu politiku. Pokazalo se kako institucionalni okvir političkog sustava Rusije stvara koncentraciju moći koja se bitnom može opisati pomoću Foucaultove suverene moći kao interpretacijske kategorije. Ta moć djeluje kroz nasilno kažnjavanje i zaobilaženje mehanizama pravne države. U Rusiji suverena moć, također, raspolaže silom koja izaziva pokoravanje i poslušnost, a tome svjedoči kombinacija strogih zakonskih normi i nemilosrdnost boravka u zatvorima kao posljedica neposlušnosti. Ovo povezivanje složene koncepcije odnosa moći sa kaznom politikom nastojalo se prikazati kroz kaznenopolitičke sklopove obiteljskog nasilja, smrtne kazne, eliminacije i progona neistomišljenika, zatvora i regrutacije vojnika.

Obiteljsko nasilje prikazano je raspravom o dekriminalizaciji obiteljskog nasilja. Tretiranje premlaćivanja unutar obitelji kao prekršajnog, a ne kaznenog djela izazvalo je reakcije aktivista za ljudska prava i feminista zbog ugrožene sigurnosti žena i djece. S druge strane, ultra-konzervativne elite zagovarale su taj potez argumentirajući kako se tim zakonom njeguju obiteljske vrijednosti. Isto tako, namjere da se obiteljsko nasilje ponovo kriminalizira označeno je kao zadiranje zapadnih sila u intimu Ruske obitelji. Zakonom se, dakle, nastojalo učvrstiti sliku ruskih vrijednosti onako kako ju vide vladajuće elite. Obiteljsko je nasilje intenzivirano izbijanjem rata u Ukrajini, kada traumatizirani vojnici posežu za alkoholom i premlaćivanjem ukućana.

Prikazan je položaj smrtne kazne u Rusiji i kako je izgledao 1990-ih te kako se politički narativ o njoj provlači do danas. Jeljcin i Putin zagovarali su ukidanje smrtne kazne, ali iz drugačijih razloga. Jeljcin je nastojao približiti Rusiju Europi, dok je Putin odugovlačio zbog toga što je

na određen način dao Zapadu do znanja da se neće pokoriti njihovim zahtjevima. Javnost kontinuirano podržava smrtnu kaznu, a isti stav dijeli i Duma. Ustavni je sud proglasio moratorij zbog toga što Protokol br. 6 nije ratificiran i zbog toga što se praksa smrtne kazne već duže vrijeme ne provodi. Iako, argument za Protokol br. 6 više nije relevantan obzirom na izbacivanje Rusije iz Vijeća Europe. Pitanje smrtne kazne, odnosno činjenice da nije ukinuta, predstavlja svojevrsni otpor pokoravanju zapadnim vrijednostima.

Prikazano je i kako su eliminacije i progoni neistomišljenika uobičajena rutina funkcioniranja suverene moći u Rusiji. Zakoni kojim se zabranjuje "javno širenje namjernih lažnih informacija o korištenju ruskih oružanih snaga", kao i antiteroristički i antiekstremistički zakoni stvorili su stanje za pokoravanje suverenoj moći, a isto tako i stvorili veći prostor za njezino djelovanje. Slučaj Alekseja Navaljnog i lančanih uhićenja nakon njegove smrti, kao i progoni te ubojstva drugih neistomišljenika, pokazuju kako suverena moć ne dozvoljava postojanje unutarnjih političkih prijetnji.

Zabrinjavajuće stanje u ruskim zatvorima objašnjeno je unutarnjom dinamikom. Naime, postrožene mjere prema zatvorenicima objašnjene su procesom „ponovnog bojanja“ kako bi se uspostavila čvršća vlast uprave zatvora. No, seksualno, fizičko i psihičko zlostavljanje nisu samo posljedica „ponovnog bojanja“ nego i same prirode režima u Rusiji odnosno prirode suverene moći. U radu je istaknuto i kako su zatvorenici poslani na bojište u Ukrajinu, što je kao posljedicu imalo teror nad lokalnim stanovništvom od strane vojnika koji su se vratili s bojišta i koji se bore s resocijalizacijom nakon iskustva zatvora i rata.

Bilo koje postupanje koje predstavlja prijetnju suverenoj moći podvrgnuto je sankcijama koje uključuju nasilje. Ceremonije i rituali suverene moći ne provode se isključivo javnim smaknućima ili mučenjem na gradskim trgovima kao što je to slučaj u povijesnim monarhijama o kojima je Foucault pisao u *Nadzoru i kazni*. Tip moći koji su one odražavale nisu povijesna nego politološka kategorija. Suverena moć u Rusiji manifestira se kroz široko rasprostranjeno i tolerirano obiteljsko nasilje, politiku smrtne kazne, eliminaciju aktivista, novinara i drugih neistomišljenika, sustavno zlostavljanje i ponižavanje u zatvorskim ustanovama i regrutaciju zatvorenika.

LITERATURA:

Barry, D. D., & Williams, E. J. (1997, June). Russia's death penalty dilemmas. *Criminal Law Forum*, 8 (2), 231-258. Dordrecht: Springer Netherlands.

Bbc.com (2022) Putin has allowed the mobilization of those convicted of serious crimes. <https://www.bbc.com/russian/news-63511583> Pristupljeno 28.7.2024.

Bbc.com (2021) Russia told to pay compensation to woman whose hands were cut off. <https://www.bbc.com/news/world-europe-59659543> Pristupljeno 25.7.2024.

Boban, D., & Cipek, T. (2017) *Politički sustav Rusije*. Zagreb: Biblioteka Argumenti.

Bti-project.org (2024) Russland Country Report <https://bti-project.org/de/reports/country-report/RUS> Pristupljeno 23.7.2024.

Buzar, S. (2023). Rat protiv "carstva laži": moralno-eshatološki vidik u geopolitičkoj misli Aleksandra Dugina i Putinova "specijalna vojna operacija". *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 20 (1), 205-220.

Chentemirov, Georgii i Zagore, Denis (2023) "We're afraid to walk the streets". The participants of the double murder in Lovozero are out of jail thanks to the war in Ukraine. <https://thebarentsobserver.com/en/security/2023/08/were-afraid-walk-streets-participants-double-murder-lovozero-are-out-jail-thanks> Pristupljeno 28.7.2024.

Coe.com (2022) Russia ceases to be party to the European Convention on Human Rights. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/russia-ceases-to-be-party-to-the-european-convention-on-human-rights> Pristupljeno 27.7.2024.

Csce.gov (2017) Systematic Attacks on Journalist in Russia and Other Post-soviet States. <https://www.csce.gov/wp-content/uploads/2018/01/AttacksOnJournalists.pdf> Pristupljeno 26.7.2024.

Cpj.org (2024) Journalist killed. https://cpj.org/data/killed/all/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&type%5B%5D=Journalist&start_year=1992&end_year=2024&group_by=year Pristupljeno 26.7.2024.

Cpj.org (2024) Journalist Imprisoned.
https://cpj.org/data/?status=Imprisoned&start_year=1992&end_year=2023&group_by=year

Pristupljeno 26.7.2024.

Dikaeva, M. S. (2020). Penal policy in the Russian Federation. Trends and perspectives. *Archiwum Kryminologii*, 1(42), 23-44.

Eurasia.amnesty.org (2024) Terrorising the dissident: Abuse of terrorism-related charges in Russia. <https://eurasia.amnesty.org/wp-content/uploads/2024/02/eur-4677052024.pdf>

Pristupljeno 26.7.2024.

Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). New York: Pantheon Books. (Originalno objavljeno 1975).

Freedomhouse.org (2024) Russia. <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2024> Pristupljeno 23.7.2024.

Gigova, Radina (2024) Russian court orders arrest of Yulia Navalnaya in absentia. <https://edition.cnn.com/2024/07/09/europe/yulia-navalnaya-arrest-order-russia-intl/index.html>

Pristupljeno 26.7.2024.

Giordano, Elena (2024) Yulia Navalnaya hit with Moscow arrest warrant. <https://www.politico.eu/article/moscow-court-issues-arrest-warrant-yulia-navalnaya-alexei-navalny-widow/> Pristupljeno 26.7.2024.

Henley, Jon (2024) ‘Let us be clear, Russia is responsible’: world leaders react to Navalny’s death. <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/16/world-leaders-praise-alexei-navalnyt-courage-and-blame-putin-for-his-death> Pristupljeno 26.7.2024.

Hrw.org (2017) Russia: Bill to Decriminalize Domestic Violence. <https://www.hrw.org/news/2017/01/23/russia-bill-decriminalize-domestic-violence>

Pristupljeno 25.7.2024.

Hrw.org (2022) Russia Criminalizes Independent War Reporting, Anti-War Protests. <https://www.hrw.org/news/2022/03/07/russia-criminalizes-independent-war-reporting-anti-war-protests> Pristupljeno 26.7.2024.

Johnson, J. E. (2023). Russia’s Authoritarian Policymaking: The Politics of Domestic Violence after Partial Decriminalization. *Problems of Post-Communism*, 1-11.

Khvostunova, Olga (2023) Moscow's Mind Games: Finding Ideology in Putin's Russia. <https://www.fpri.org/article/2023/02/moscows-mind-games-finding-ideology-in-putins-russia/> Pristupljeno 24.7.2024.

Kolesnikov, Andrei (2022) Scientific Putinism: Shaping Official Ideology in Russia. <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2022/11/scientific-putinism-shaping-official-ideology-in-russia?lang=en> Pristupljeno 24.7.2024.

Krivstova, Olesia (2023) "Women's Rights in Russia in a Catastrophic State". How the war is changing the lives of women in Russia. <https://thebarentsobserver.com/ru/2023/08/prava-zhenshchin-v-rossii-v-katastroficheskom-sostoyanii-kak-voyna-menyaet-zhizn-zhenshchin> Pristupljeno 25.7.2024.

Khodjaeva, Ekaterina (2020) Judges have no faith in juries. <https://novayagazeta.ru/articles/2020/10/05/87386-very-prisyazhnym-u-sudey-net> Pristupljeno 27.7.2024.

Korotov, Sergei (2024) Capital Punishment in Vladimir Putin's Russia. <https://hrf.org/capital-punishment-in-vladimir-putins-russia/> Pristupljeno 27.7.2024.

Klein, M. (2024). How Russia is recruiting for the long war: Covertly mobilising volunteers while preparing for a new round of compulsory mobilisation (No. 24/2024). SWP Comment.

Luxmoore, Matthew (2020) How the killing of an abusive father by his daughters fuelled Russia's culture wars. <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/10/khachaturyan-sisters-killing-of-abusive-father-russia-trial-family-values> Pristupljeno 25.7.2024.

Luscombe, Richard, Oladipo, Gloria i Slawson Nicola (2024) Alexei Navalny death: dozens reportedly arrested in Russia protests as Biden blames Putin 'and his thugs' – as it happened. <https://www.theguardian.com/world/live/2024/feb/16/ukraine-war-live-russia-avdiivka-assault-continues-as-zelenskiy-set-to-visit-europe> Pristupljeno 26.7.2024.

Light, M., & Kovalev, N. (2013). Russia, the death penalty, and Europe: the ambiguities of influence. *Post-Soviet Affairs*, 29(6), 528-566.

McQuigg, R. J. (2021). The European Court of Human Rights and Domestic Violence: Volodina v. Russia. *International Human Rights Law Review*, 10(1), 155-167.

Melkozerova, Veronika (2024) Putin ally punishes priest who performed Navalny memorial service. <https://www.politico.eu/article/vladimir-putinally-patriarch-kirill-sanction-priest-dimitry-safronov-serve-alexei-navalny-memorial-service/> Pristupljeno 26.7.2024.

Makarchuk, V., Terlyuk, I., Bohiv, Y., Romtsiv, O., & Parasiuk, M. (2022). Death penalty in so-called Donetsk and Luhansk Peoples Republics: Arbitrary excesses of pro-Russian rebels or ‘Back to the Sources’? *Special Issue Access to Justice in Eastern Europe*, 4-2 (17), 173-185.

Petković, K. (2017) *Discourses on violence and punishment: Probing the extremes*. Lexington, MA: Rowman & Littlefield.

Petković, K. (2013). *Država i zločin: politika i nasilje u Hrvatskoj 1990-2012*. Zagreb: Disput.

Politico.com (2024) Over 300 detained in Russia as country mourns Navalny. <https://www.politico.com/news/2024/02/18/detained-russia-country-mourns-navalny-alexei-00142080> Pristupljeno 26.7.2024.

Pallot, Judith (2023) How many prisoners have been recruited by Wagner?. <https://blogs.helsinki.fi/gulagechoes/2023/04/12/how-many-prisoners-have-been-recruited-by-wagner/> Pristupljeno 28.7.2024.

Putin, Vladimir (2000) Russia at the turn of the millenium. https://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millenium.html Pristupljeno 24.7.2024.

V-dem.net (2024) DEMOCRACY REPORT 2024 Democracy Winning and Losing at the Ballot. https://v-dem.net/documents/44/v-dem_dr2024_highres.pdf Pristupljeno 23.7.2024.

Regnum.ru (2019) We are against the adoption of the Law on the Prevention of Domestic Violence! <https://regnum.ru/news/2748248> Pristupljeno 25.7.2024.

Russianfield.com (2024) Restoration of the death penalty: the attitude of Russians. <https://russianfield.com/kaznitnelzya> Pristupljeno 27.7.2024.

Semukhina, O. B., & Galliher, J. F. (2009). Death penalty politics and symbolic law in Russia. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 37(4), 131-153.

Safronova, Valeriya (2024) Russia Has No Formal Death Penalty. Some Want to Change That. <https://www.nytimes.com/2024/03/27/world/europe/russia-death-penalty-moratorium.html> Pristupljeno 27.7.2024.

Sauer, Pjotr (2022) 'We thieves and killers are now fighting Russia's war': how Moscow recruits from its prisons. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/20/russia-recruits-inmates-ukraine-war-wagner-prigozhin> Pristupljeno 28.7.2024.

Semukhina, O. (2015). Crime and Punishment in Russia. *The Encyclopedia of Crime and Punishment*, 1-6.

Solomon Jr, P. H. (2015). Post-Soviet criminal justice: The persistence of distorted neo-inquisitorialism. *Theoretical Criminology*, 19(2), 159-178.

Themoscowtimes.org (2024) Russian Courts Hand Jail Terms to Dozens of Navalny Mourners. <https://www.themoscowtimes.com/2024/02/19/russia-hands-jail-terms-to-dozens-of-navalny-mourners-a84140> Pristupljeno 26.7.2024.

Themoscowtimes.org (2024) Russian Priest Detained After Announcing Navalny Memorial Service. <https://www.themoscowtimes.com/2024/02/17/russian-priest-detained-after-announcing-navalny-memorial-service-a84128> Pristupljeno 26.7.2024.

Tenisheva, Anastasia (2023) Murders, Drugs and Brawls: Russia's Pardoned Ex-Convicts Return Home After Fighting in Ukraine. <https://www.themoscowtimes.com/2023/08/18/murders-drugs-and-brawls-russias-pardoned-ex-convicts-return-home-after-fighting-in-ukraine-a82175> Pristupljeno 28.7.2024.

Walker, S. (2018). *The long hangover: Putin's new Russia and the ghosts of the past*. New York: Oxford University Press.

Verstka.media (2024) Defenseless against defenders: Violence against women costs combatants 5 thousand rubles. <https://verstka.media/nasilie-nad-zhenschinami-obhoditsia-uchastnikam-boevyh-deystviy-v-5-t-r-issledovanie> Pristupljeno 25.7.2024.

Wijermars, M. (2022). Selling internet control: the framing of the Russian ban of messaging app Telegram. *Information Communication and Society*, 25(15), 2190–2206.